

המפקד וחופש הפרט

פקודת הסטטיסטיקה, האם היא סותרת את חופש הפרט?

החברה המודרנית רואה בחופש הפרט ערך עליון שיש להגן עליו. עם זאת אין הוא ערך מוחלט; הוא סותר ערכים אחרים כגון הצורך של החברה בגיוס צבא כדי להגן על עצמה, הצורך לגבות מיסים כדי לספק שירותים וכן הצורך במידע. אזרחים מתבקשים לספק מידע לרשויות רבות, למשרדי ממשלה וכיוצא באלו.

[פקודת הסטטיסטיקה](#) מחייבת אנשים שנכללים במדגמי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) לענות על שאלות שיש בהן משום חדירה לענייני הפרט. יתר על כן, היא רואה באי-השבה על שאלות הלמ"ס עבירה פלילית.

סטטיסטיקה רשמית, לשם מה?

כל חברה זקוקה לתכנון על מנת להבטיח שהשירותים שהיא מספקת יינתנו ביעילות. כך למשל כאשר מתכננים מערכת כבישים, חיוני שלמתכננים יהיה מידע על כמות האנשים והמכוניות העשויים להשתמש בכביש, שאם לא כן, התועלת שבכביש לא תצדיק את עלותו. כאשר מתכננים מערכת בתי ספר, יש צורך לקבל תחזית תלמידים שיזדקקו לבתי הספר, וזאת כדי להבטיח שהם ייבנו במקומות שבהם ריכוזים גדולים של תלמידים. כאשר הממשלה מטילה מיסים או מחלקת קצבות, רצוי שתדע מי האנשים האמורים לשלם או לקבל כספים ומה רמת הכנסתם. מידע זה, המשמש בסיס לבניית תחזיות לתכנון, חיוני גם להליך הדמוקרטי, מאחר שהוא מאפשר לאזרח לדעת אם החלטות הממשלה והרשויות אכן משרתות את הציבור שלו הן אמורות לסייע או שהן תומכות בקבוצות אינטרסנטים צרות. זו הסיבה שבכל מדינות העולם אוספים ומפרסמים סטטיסטיקה רשמית. הסטטיסטיקה הרשמית מיועדת לדווח למתכננים, לממשלה ולמבקריה מה מצבה של החברה.

טיב הנתונים הנאספים, חשיבות האיכות!

פרט מהותי בנתונים הוא איכותם, דהיינו **המידה שבה הם מייצגים את האמת שאותה הם אמורים לשקף**. נתונים מהימנים מאפשרים תכנון יעיל ושקיפות לאזרחים. **על הנתונים הנאספים לייצג נאמנה את המתרחש**. מכאן שאיסוף נתונים המשקפים את האמת הוא יסוד חיוני במערכת דמוקרטית. זו הסיבה שלשכות לסטטיסטיקה בעולם הן מוסדות בלתי תלויים ועוסקות במדידה בלבד. הגבלת העיסוק למדידה בלבד נועדה להבטיח שלא יהיו שיקולים זרים באיסוף הנתונים ובפרסומם.

במה ייחודה של הלמ"ס מחברות אחרות שעורכות סקרים?

השאלות הנשאלות מטעם הלמ"ס הן שאלות שהתשובה להן נחוצה לניהול משק מודרני. המידע הסטטיסטי הוא בסיס העומד לרשות קובעי המדיניות המקומית והארצית, ומשמש גם חוקרים במכוני מחקר, חברות ציבוריות ופרטיות, עיתונאים וכן את הציבור הרחב. השאלות שהלמ"ס מפנה לציבור אינן מוזמנות מטעם גורם פרטי או מסחרי. **כל שאלה הנשאלת עברה בדיקה** או נכללה בהתאמה להסכמים בין-לאומיים ולמחקרים הנערכים בחסות מוסדות בין-לאומיים, ובכללם ארגון האומות המאוחדות וקרן המטבע הבין-לאומית.

המחוקק והלמ"ס

כדי לאסוף את הנתונים הנדרשים לניהולו של משק מודרני וכדי לתת ייצוג הולם לכל הפרטים, נאלצים לפנות לאזרחים ולעסקים ולהטרידם בשאלות. המחוקק, שהכיר בצורך חיוני זה, מחייב את האזרחים לשתף פעולה עם הלמ"ס. **כדי להבטיח שלא יינזקו משיתוף פעולה זה, גרס המחוקק שאין להעביר לידי רשות אחרת נתון המאפשר את זיהוי המוסר.** מסיבה זו החוק מחייב את הלמ"ס לשמור בסודיות מוחלטת כל נתון שנמסר לה, והלמ"ס משקיעה מאמצים רבים כדי לשמור על חשאיותם של הנתונים הללו. כדי להבטיח הגנה מוחלטת לאזרח קבע המחוקק, וזאת נוסף על דרישתו מהלמ"ס לשמור על חשאיות הנתונים המאפשרים זיהוי של הפרט, שנתון הנמסר ללמ"ס אינו יכול לשמש כראיה נגד האזרח ואף לא כראיה בבית משפט. כלומר, גם אם עקב תקלה או רשלנות דלף המידע שנמסר על ידי אזרח ללמ"ס, הרי שבית המשפט מצווה להתעלם ממנו. כדי שלא להטריד את כלל האוכלוסייה וכדי לחסוך בעלויות, אפשר להשתמש בסטטיסטיקה המודרנית ולהסתפק במדגם של האוכלוסייה שהנכללים בו יענו על השאלות.

חשיבות ההיענות מול משמעות הסירוב

גודל המדגם נקבע כהיקף המינימלי הנדרש לשם מענה מהימן על השאלות. פרט במדגם כזה – אדם או עסק – מייצג קבוצה גדולה של פרטים אחרים שלא נכללו במדגם. מבחינה זו אפשר לראות בכל פרט שנבחר למדגם כמייצג ציבור שלם של פרטים הדומים לו. סירובו של פרט שנבחר למדגם לענות על השאלות שמופנות אליו פוגע באותו הפרט וגם באחרים – אותם אזרחים או עסקים שנבחר לייצגם.

על הפגיעה בייצוג האזרח את עצמו היה אפשר להשיב שרצונו של אדם הוא כבודו, ויש לכבד את החלטת הפרט. אבל את הפגיעה של הפרט באחרים, בכך שמנע את ייצוגם בעצם סירובו להשתתף, אי אפשר להצדיק בעקרון חופש הפרט, מאחר שחירות היא ערך עליון כל עוד לא נפגע חופש הפרט של האחרים. פגיעה זו של הפרט באחרים היא הסבר נוסף לחיוב של האזרח על פי חוק לענות על שאלוני הלמ"ס.

לסיכום

טובת החברה והדמוקרטיה מחייבות שהנתונים שהלמ"ס מעמידה לרשות האזרחים ולמוסדות השלטון יהיו נכונים. כדי שלא להטריד את האוכלוסייה כולה, מסתפקים במדגם שנבחר לייצג את הכלל. לאנשים הנבחרים למדגם ניתנה הזכות לייצג את הדומים להם בחברה, והמסרבים לנצל הזדמנות זו פוגעים מטעמי נוחות בייצוגם של האזרחים שהם נבחרו לייצג. כדי למנוע פגיעה זו בייצוג האזרחים האחרים החוק מחייב את הנשאלים להשיב, ורואה באי-השבה עבירה פלילית. כדי להגן על מוסר הנתונים קבע המחוקק שהנתונים שהלמ"ס מפרסמת לא יאפשרו לזהות את האדם שמסר אותם. בעימות בין טובת הכלל לאנוכיות הפרט בחר המחוקק בטובת הכלל תוך הגנה על זכויות הפרט.

מבוסס על טקסט מאת פרופסור שלמה יצחקי ז"ל, הסטטיסטיקן הלאומי לשעבר.